

Was de Wilde Eend rond 1800 een zeer zeldzame broedvogel?

Jan Mooij

Het jaar 2020 is door Sovon en Vogelbescherming uitgeroepen tot het jaar van de Wilde Eend. Het lag dus voor de hand om een artikel over de Wilde Eend in de Eempolders te schrijven.

Wilde Eend ♀ | Martin Stevens

Bij de voorbereiding keek ik onder meer in het boek van Nozeman en Sepp 'De Nederlandse vogelen', dat tussen 1770 en 1829 in afleveringen is verschenen en in 2000 als facsimile heruitgegeven is. Er stond uiteraard een aflevering over de Wilde Eend in. Naast fraaie afbeeldingen op ware grootte van zowel het mannetje als het vrouwtje gaven de auteurs ook een overzicht van het gedrag en het voorkomen. De Wilde Eend werd beschreven als een talrijke wintergast die op grote schaal in eendenkooien werd gevangen omdat hij een smakelijke traktatie was. Vermeld wordt dat zij waarschijnlijk in de noordelijke en oostelijke delen van Europa hun broedplaats hebben. Daarna komt een opmerking die mij erg verbaasde. Letterlijk staat er: "Misschien broeden ook eenigen die overblijven, in sommige deelen van onze Nederlanden, zo wel als in Frankrijk". Ik kan deze opmerking niet anders interpreteren dan dat de Wilde Eend in die tijd weliswaar een talrijke doortrekker en wintergast was, maar op zijn best een zeer zeldzame broedvogel. Zoiets als de Smient tegenwoordig. Wat is hier aan de hand? Het Nederlandse landschap rond 1800 lijkt beslist niet ongeschikter als broedgebied dan het tegenwoordig is. De Wilde Eend is tegenwoordig een zeer talrijke vogel die tot ver in Zuid-Europa broedt en als zeer flexibel bekend staat. Je zou zeggen dat een zo grote uitbreiding van het broedgebied zelfs in die tijden moet zijn opgevallen. Toch heb ik er nog nooit iets over gehoord en ik heb er ook niets over kunnen vinden.

Aan de andere kant waren Nozeman en Sepp mensen die regelmatig zelf de natuur in gingen om voorbeelden voor hun uitgave te verzamelen. De Wilde Eend wordt beschreven in het derde deel, dat tussen 1789 en 1797 in afleveringen werd gepubliceerd. Nozeman was toen al overleden en deze tekst is geschreven door Houttuyn. Die was meer een studeerkamergeleerde die afging op de informatie van anderen. De beschrijving van de verspreiding van de Wilde Eend is echter erg uitgebreid. Als deze soort destijds ook maar bij benadering zo talrijk was geweest als tegenwoordig, lijkt het ondenkbaar dat niemand hem dat verteld had. Er wordt ook vermeld dat de Wilde Eend wel eens hybridiseert met de tamme eend, maar dat berust op een geval uit Frankrijk.

In 1840 meldt Temminck in het boek 'Tableau systématique des oiseaux qui se trouvent en Europe' dat de Wilde Eend leeft in het noorden van Europa. Daarbij wordt opgemerkt dat hij erg talrijk is in Nederland. Het is mij daarbij niet helemaal duidelijk of hij het over broedende vogels heeft, maar dat lijkt mij wel waarschijnlijk.

In zijn boek 'Landbouwdierkunde, nuttige en schadelijke dieren van Nederland' beschrijft Ritzema Bos, leraar aan de Rijkslandbouwschool te Wageningen, in 1879 de Wilde Eend als algemene broedvogel. Als de Wilde Eend zijn broedgebied inderdaad heeft uitgebreid moet dat dus in ieder geval voor 1879 zijn gebeurd. Ze zijn dan zelfs zo talrijk dat hij het

betreurt dat ze bij het wild horen en alleen in het jachtseizoen (en dus niet in het broedseizoen) mogen worden geschoten. Overigens was later deze Ritzema Bos een van de oprichters van Natuurmonumenten. Het waren duidelijk wel andere tijden.

Als bij elkaar lijkt het toch waarschijnlijk dat in Nederland de Wilde Eend in het begin van de negentiende eeuw als broedvogel veel minder voorkwam dan tegenwoordig. Het kan zijn dat hij in die tijd alleen ten noordoosten van Nederland broedde. Een andere mogelijkheid is dat rond 1800 de jachtwetten nog wat soepeler waren. In dat geval kreeg deze smakelijke traktatie, die ook nog als schadelijk werd beschouwd, misschien zo weinig kans om het broeden te overleven dat hij als broedvogel extreem zeldzaam werd.

Literatuur

- Nozeman, C. & M. Houttuyn, 1770-1829. Nederlandsche Vogelen; volgens hunne huishouding, aert, en eigenschappen beschreeven. Sepp en Zoon, Amsterdam.
- Temminck, C.J., 1840. Tableau systématique des oiseaux qui se trouvent en Europe 2e edition, Cousin, Paris.
- Ritzema Bos, J., 1879. Landbouwdierkunde. Nuttige en schadelijke dieren van Nederland. Eerste deel p. 435.

Grote Trap | Arie Vlasblom

Kievit en Goudplevier | Arie Vlasblom

Kuifduiker | Wouter Rohde

Brouwersdam, Plan Tureluur, Koudekerkse Inlaag en een Grote Trap

Arie Vlasblom

Nadat in 2019 tot drie keer toe deze geplande excursie vanwege zeer slecht weer niet doorging, verzamelden op 5 januari om half acht een 18-tal vogelaars zich op station Bussum Zuid. Wouter Rohde, die deze dag georganiseerd had, deelde portofoons uit, zodat de vier auto's met elkaar konden communiceren. En daar gingen we, op naar de Zuid-Hollandse en Zeeuwse eilanden. Onderweg was er een sanitaire stop bij een tankstation op het eiland Voorne ingepland. Dit omdat op de Brouwersdam, waar we de hele ochtend zouden gaan kijken, weinig faciliteiten zijn. 'Vrouwvriendelijk' heet dat. Meteen op de parkeerplaats werden de kijkers al in stelling gebracht en werd ook de eerste koffie ingeschonken.

Op de Brouwersdam wachtten nog twee auto's uit het Gooi. Het voorspelde hoogwater zorgde ervoor dat de vogels dicht onder de kust kwamen. Natuurlijk hadden we diverse telescopen bij ons, maar ook met het blote oog of de verrekijker was er heel wat te beleven. Tussen en op de basaltkeien liepen Steenlopers en de prachtige Paarse Strandloper, met zijn schutkleur.

Eidereenden, Middelste Zaagbekken, Kuifduikers, (Geoorde) Futen, Kuifeenden, Brilduikers, Scholeksters, Zilvermeeuwen, Kleine Mantelmeeuwen en nog veel meer moois. Omdat er parallel aan de doorgaande weg een brede asfaltstrook langs het water loopt konden we met de auto's steeds een stuk opschuiven. Zodoende ontstond de mogelijkheid om verschillende biotopen - o.a. kleine duintjes - te bestuderen en de vogels aldaar te observeren. Hoewel fris, was het er door het ontbreken van wind prima uit te houden en konden we genieten van de vogels.

De Brouwersdam ligt tussen de eilanden Goeree-Overflakke (Z.H.) en Schouwen-Duiveland (Z.). Op Zuid-Schouwen zijn mooie natuurprojecten zoals het 'Plan Tureluur' met de Koudekerkse Inlaag. Die hebben we - na de lunch met erwtensop - in alle rust kunnen bekijken. Het zijn vochtige gebieden met zilte invloeden en de rust en vegetatie lokken veel vogelsoorten aan: Tureluurs, Kluten, Lepelaars, Goudplevieren, Kieviten, Brandganzen, Grauwe Ganzen, Visdiefjes, Nijlganzen, Grote Zilverreigers

en ga zo maar door. Dit grote gebied is deels compensatie voor de verloren gegane biotoop na de aanleg van de Oosterschelddam. De stompe 'Plomme Toren' van het verdronken dorpje Koudekerke is een markant punt. Je hebt een machtige blik over het moerasgebied binnenland en achter je de Oosterschelde met dito dam en de Zeelandbrug. Op wat zandplaten lagen een stuk of 18 zeehonden te zonnen en het water was blauw als de 'Méditerranée'. Voor wie geïnteresseerd is in geschiedenis en natuur is in Zeeland heel wat te beleven!

Voor de terugreis had Wouter een toetje bewaard. Er was op Voorne, vlakbij Den Briel, een Grote Trap waargenomen, dus wij in colonne alle dammen over. En inderdaad, in een klein weilandje naast een paar schapen en een oude badkuip stond de Grote Trap. In alle rust konden we de vogel fotograferen en bekijken. Deze dwaalgast komt normaal gesproken voor op het Iberische schiereiland of in het noordoosten van Duitsland.

Een bijzondere waarneming als sluitstuk van deze heerlijke vogelkijkdag!